

Annales Universitatis Paedagogicae Cracoviensis

Studia Sociologica V (2013), vol. 2, p. 5–8

WSTĘP

Anna Karnat-Napieracz

Uniwersytet Pedagogiczny w Krakowie, Polska

O wielowymiarowości jednostki

Nie wydaje się chyba nadmiernie przesadne stwierdzenie, że jednostka znajduje się obecnie w centrum zainteresowania nauk społecznych, w tym także socjologii. Jednostkowy byt sytuowany jest w rozmaitych kontekstach i z różnych perspektyw badawczych stara się go wyjaśnić. Jednak bez względu na zastosowanie indywidualizmu lub holizmu w metodologii, jednostka pozostaje istotnym pojęciem w dziedzinie nauk społecznych. Trzeba tu zaznaczyć, że punktem wyjścia do prowadzenia badań nad statusem jednostki w socjologii jest założenie o różnorodnej i wielowymiarowej naturze tej kategorii. Wokół samej koncepcji jednostki w socjologii narosło wiele kontrowersji i dyskusji, a wszystkie one zdają się być dalekie od jednoznaczności. Po części jest tak dlatego, że modele wykorzystywane do wyjaśniania kondycji jednostki są związane z aktualnymi procesami i zmianami zachodzącymi w społeczeństwach. Współcześnie należy tu wymienić chociażby: nasilający się proces indywidualizacji życia, postępujące upodmiotowienie jednostki, wymóg konstruowania tożsamości jednostkowej, zwiększone zainteresowania emocjonalną stroną życia człowieka, wyjaśnianie zachowań społecznych jednostki jej genetycznymi uwarunkowaniami, potencjalne modelowanie kształtu jednostkowych biografii (pojęcie jakości życia i coraz bardziej popularny coaching), kwestie funkcjonowania jednostki w społeczeństwach o zaawansowanym rozwoju technologicznym. Wszystkie one (i inne tu nie wymienione) stanowią bogatą panoramę współczesności, w której dochodzi do prób konceptualizacji jednostkowego bytu.

Niniejszy tom *Studia Sociologica*, zatytułowany *Jednostka: Konteksty, Relacje, Badania*, podejmuje zagadnienie natury jednostki i jej złożonych relacji w społeczeństwie. Głównym celem tomu jest zaprezentowanie niektórych koncepcji jednostki z szerokiego spektrum aktualnych (i historycznych) konceptualizacji tej kategorii, nie tylko z dziedziny socjologii. Wybrane zagadnienia związane z różnymi aspektami życia jednostkowego i uwikłanie jednostki w relacje z innymi – oto motywy przewodnie większości tekstów składających się na tę publikację. Prezentowany tom nie daje, co dość oczywiste, pełnego obrazu wzmożonego zainteresowania

kategorią życia jednostkowego, o którym była mowa powyżej. Nie ma również przekonać Czytelnika, że poza kwestiami tu poruszonymi nie ma w socjologii współczesnej zagadnień nie mniej ciekawych i o znaczeniu równie ważnym, co one. Jednak pozwala spojrzeć na przedmiotową kategorię jednostki z różnych kulturowo punktów widzenia i odmiennych perspektyw badawczych. Jednostka jawi się więc jako wielowymiarowa i nie chodzi tu ani o bezpośrednie nawiązanie do koncepcji „człowieka jednowymiarowego” (Herbert Marcuse), ani o jej jakąkolwiek konwersję. Zresztą, do wymienionych wcześniej zjawisk współczesności, które stanowią konteksty dla opisu jednostek (i ich rzeczywistych działań), można byłoby dodać inne, pozostające z nimi w jawnej sprzeczności. Wówczas jednostka wpisze się w swoiste kontinuum pomiędzy biegunami wyznaczonymi, na przykład, przez: samowystarczalność i uzależnienie od innych, pełne samostanowienie i różne formy determinizmu, indywidualizm i wspólnotowość, samozwrotność (układ odniesienia w samej jednostce) i konieczność relacji z innymi, niemal niczym nieograniczona możliwość nawiązywania kontaktów (nowe technologie komunikowania) i nasilenie indywidualnego (wyzolowanego) trybu życia, korzystanie z pełni praw i świadoma rezygnacja z nich, wymóg refleksyjności i odwołanie się do wszechogarniającej sfery uczuć. Niektóre z tych charakterystyk jednostki Czytelnik odnajdzie w tekstach składających się na niniejszy tom.

Układ poszczególnych tekstów został podporządkowany trzem głównym częściom. Pierwsza z nich nosi nazwę *Konteksty* i zawiera artykuły, które można określić jako prezentujące bądź to teoretyczny (czy metateoretyczny) kontekst jednostki (podmiot, Ja, aktor, osobowość jednostkowa), bądź to kondycję samej jednostki w kontekstach różnych pod względem historycznym czy kulturowym i cywilizacyjnym. I tak, artykuł autorstwa Petra Smirnowa (Rosja) na temat dylematów współczesnej socjologii w określaniu społecznej natury człowieka, wyraźnie pokazuje stare problemy socjologiczne w ich nowych uwarunkowaniach. Tomasz Warczok (Polska) nawiązuje w swoim artykule do wybranych koncepcji socjologii francuskiej i obrazuje iluzoryczność „Ja”, która sprowadza się, rzecz można, do niesamodzielnosci jednostki w konstytuowaniu samej siebie (relacyjność podmiotu jednostkowego). Kolejny artykuł, autorstwa Marzenny Jakubczak (Polska), przenosi Czytelnika poza krąg myślenia europejskiego i w komparatystyczny sposób ilustruje odmienne ujmowanie „Ja” w wybranych koncepcjach filozofii zachodniej i w filozofii sankhja-jogi. Ostatni tekst pierwszej części, którego autorem jest Katarzyna Haremska (Polska), prezentuje nie tylko ciekawą postać Henry’ego Davida Thoreau, ale także związaną z jego działalnością ideologię indywidualizmu oraz ideę nieposłuszeństwa obywatelskiego, w społeczeństwie amerykańskim XIX wieku. Tylko z pozoru artykuł ten ma charakter wyłącznie historyczny, prezentowane w nim zagadnienia mogą bowiem rzucić sporo światła na aktualne problemy poszanowania (i rozszerzania) praw obywatelskich w społeczeństwach wielokulturowych, a zwłaszcza w rozwiniętych społeczeństwach liberalnych demokracji.

W drugiej części, zatytułowanej *Relacje i Badania*, zamieszczono teksty, które sytuują jednostkę w konkretnych rzeczywistościach społecznych i określonych relacjach interpersonalnych. Tę część otwiera tekst Ihsana Cetina (Turcja), dotyczący współczesnych aspektów obywatelstwa w państwie narodowym na tle jednostkowych praw i przywilejów w dawnej (przedrepublikańskiej) Turcji, które zapewnić miał System Milletu. Kolejny tekst (Ingrid Grosse, Szwecja) przenosi Czytelnika do rzeczywistości wysoko rozwiniętego społeczeństwa współczesnej Szwecji, w którym zaawansowany stopień upodmiotowienia jednostkowego w dużej mierze koreluje z wysokim stopniem uczestnictwa w pozarządowych, wolontarystycznych organizacjach (NGOs), opierających się na niczym innym, jak na wyraźnie zdefiniowanej i określonej gotowości jednostki do wspólnego działania w ustalonym przez organizację zakresie. W artykule tym zestawiono dane empiryczne pochodzące z badań w Szwecji i w Polsce, a ich porównanie daje w konsekwencji wyjaśnienie zróżnicowanych powiązań aktywności obywatelskiej i społecznej z indywidualizmem naszych czasów. Kolejny tekst prezentuje jednostkę w relacjach interpersonalnych, w skali mikro, a konkretnie w sytuacji preferowanego modelu randki. Na przykładzie badań przeprowadzonych wśród młodych ludzi (studentów) Ewelina Warumzer (Polska) przedstawia konfrontację pomiędzy refleksyjnym nastawieniem jednostki na kwestię budowy związku a jej wyobrażeniami i odwoływaniem się do wzoru idealnej randki. Tekst Petera M. Janssona (Szwecja) również dotyczy zachowań jednostki w relacji z drugim człowiekiem, jednak w tym przypadku jest to relacja: terapeuta – klient. Autor przedstawia głównie rolę emocji w terapii poznawczo-behawioralnej (CBT – Cognitive Behaviour Therapy) na podstawie badań empirycznych (studium przypadku). Ostatni z tekstów w drugiej części tomu, autorstwa Cahita Aslana (Turcja), próbuje uchwycić związek pomiędzy indywidualnym określeniem (tożsamością etniczną, religijną) a uczestnictwem w tworzeniu ruchów społecznych wśród różnych grup zamieszkujących Turcję. Wyniki badań, zaprezentowane przez autora, zostały uzyskane w wyniku zastosowania metod jakościowych (wywiady focusowe z przedstawicielami dwóch mniejszości: narodowej mniejszości Kurdów i religijnej mniejszości Alawitów).

Na trzecią część składają się: *Recenzje, Sprawozdania, Komentarze*. Natalia Monakhova (Ukraina) zestawia w swojej recenzji dwie książki: Oksany Zabuzko, *Badania terenowe nad ukraińskim seksem* (wydania polskie: 1996, 2003) oraz autorstwa Audre Lorde, *Zami: A New Spelling of My Name* (brak polskiego przekładu), pisząc w teoretycznej orientacji gender o niektórych aspektach poszukiwania tożsamości przez kobiety. Ponownie pojawia się tutaj pytanie o definiowanie „Ja”, uwarunkowane płcią kulturową i, jak twierdzi Autorka recenzji, kreowane głównie dzięki autofikcji. Natomiast Michał Warchała (Polska) zamieszcza recenzję opublikowanej niedawno książki Jürgena Habermasa, *Pomiędzy naturalizmem a postreligijnością* (2013), w której kolejne eseje dotyczą wielu wątków obecnych we wcześniejszej twórczości Habermasa, takich jak: rozum komunikacyjny czy sfera publiczna. Habermasowskie rozróżnienie na sferę publiczną

i jednostkową (prywatną) jest zresztą tylko asumptem do ukazania szeregu innych aspektów ważnych z punktu widzenia funkcjonowania człowieka w świecie, a mianowicie: procesu stanowienia prawa i obowiązku podlegania mu, uczestnictwa podmiotów we współtworzonym przez nich łańdźie, pozostawaniu pomiędzy doktrynami sekularyzmu i religijności, czy wreszcie postulatu myślenia „postmetafizycznego”. Dorota Czakon (Polska) w sprawozdaniu z konferencji w Drohobyczu dzieli się swoimi uwagami i wrażeniami z obrad dotyczących polityki wobec młodzieży. Natomiast Iryna Bochar (Ukraina) w swoim komentarzu zarysowuje, w ogólny sposób, kwestie związane z jednostkowym aspektem bezpieczeństwa w polityce Stanów Zjednoczonych Ameryki Północnej. Marta Juza (Polska) komentuje terminologiczne problemy związane ze stosowaniem pojęcia społeczności wirtualnej. Z tekstu wyłania się myśl, że nowe technologie komunikowania tak naprawdę wzmacniają indywidualne bycie-w-świecie, a jedynie fakt stosowania zakorzenionych w socjologii pojęć (o starym znaczeniu) do opisywania nowych zjawisk, może sugerować, że indywidualni uczestnicy świata wirtualnego tworzą realne społeczności. Tymczasem stają się oni, co najwyżej, kontekstowymi uczestnikami różnorodnych sieci.